

อนุภาคในทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนูชัย

ความน่าสนใจของนิทานประการหนึ่งคือการมีอนุภาค (MOTIF) ซึ่งคือความคิดและจินตนาการของมนุษย์ที่พบในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลก ทำให้นักคติชนวิทยาสนใจรวบรวมและนำอนุภาคเหล่านั้นมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบ หนังสือเกี่ยวกับอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเล่มที่สำคัญคือ Motif - Index of Folk - Literature¹ หรือดรรชนีอนุภาคในนิทานพื้นบ้านของสตีธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) เป็นหนังสืออ้างอิงที่ได้รับการยอมรับในวงการคติชนวิทยา หนังสือชุดดังกล่าวเป็นหนังสืออ้างอิงที่เด่นที่สุดในการวิเคราะห์เปรียบเทียบอนุภาคในนิทานพื้นบ้าน โดยที่อนุภาคแต่ละอนุภาค อาจจะปรากฏในนิทานหลายเรื่องจากหลายประเทศทำให้ผู้อ่านเห็นความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านจากแหล่งต่าง ๆ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ในการศึกษาอนุภาคของนิทานเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนูชัยในที่นี้จะใช้ดรรชนีอนุภาคในนิทานพื้นบ้านของสตีธ ทอมป์สันเป็นแนวในการศึกษา

สตีธ ทอมป์สัน นักคติชนวิทยาชาวอเมริกัน ได้ศึกษาและจำแนกอนุภาคที่ปรากฏในนิทานจากประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลกและตีพิมพ์ลงในดรรชนีอนุภาคของนิทานพื้นบ้าน จำนวน 6 เล่ม โดยใช้พยัญชนะภาษาอังกฤษตั้งแต่ A-Z เป็นตัวจำแนก แต่ละอนุภาค เช่น หมวด A: อนุภาคเกี่ยวกับตำนานและต้นกำเนิดต่าง ๆ เกี่ยวกับโลก (A. Mythological Motifs) หมวด B: อนุภาคเกี่ยวกับสัตว์วิเศษต่าง ๆ (B. Animal) หมวด C: อนุภาคเกี่ยวกับการกระทำที่ตองห้าม (C. Tabu) หมวด D: อนุภาคเกี่ยวกับเวทย์มนตร์คาถาและสิ่งของวิเศษ (D. Magic) หมวด E: อนุภาคเกี่ยวกับความตาย จิตวิญญาณ และการฟื้นคืนชีพ (E. The Dead) หมวด F: อนุภาคเกี่ยวกับตัวละครและเหตุการณ์ที่น่าพิศวง (F. Marvels) หมวด G: อนุภาคเกี่ยวกับยักษ์และแม่มด (G. Ogres) หมวด H: อนุภาคเกี่ยวกับการทดสอบแบบต่าง ๆ (H. Tests) หมวด J: อนุภาคเกี่ยวกับความฉลาดและความโง่ (J. The Wise and the Foolish) และ หมวด K: อนุภาคเกี่ยวกับการหลอกลวงประเภทต่าง ๆ (K. Deceptions) เป็นต้น อนุภาคในนิทานมุขตลกส่วนใหญ่มักจะปรากฏในกลุ่ม

¹ Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature 1-6: a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, medieval romances, exempla, fabliaux, jest-books and local legends (Indiana: Bloomington, 1966)

¹ Richard M. Dorson, American Folklore (Chicago: The University of Chicago Press, 1967), p. 200.

อนุภาค J และกลุ่มอนุภาค K มากกว่าในอนุภาคอื่น ๆ นอกจากนี้ ในตอนท้ายของแต่ละอนุภาค ยังระบุว่าอนุภาคแต่ละเรื่องพบได้ในนิทานเรื่องใดของชาติใด โดยทอมป์สันได้ให้ชื่อหนังสือของ นิทานพื้นบ้านในประเทศต่าง ๆ และชื่อผู้รวบรวมไว้ด้วยทำให้การค้นหาิทานพื้นบ้านเรื่องต่าง ๆ ที่มีอนุภาคคล้ายคลึงกันเป็นไปได้ง่ายขึ้นซึ่งอาจจะมีประโยชน์สำหรับผู้ต้องการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

3.1 ขอบเขตและความหมายของคำว่าอนุภาค

อนุภาค ในขอบเขตและความหมายทางคติชนวิทยา² หมายถึงองค์ประกอบที่เล็กที่สุดซึ่งเกิดจากจินตนาการของมนุษย์ที่แสดงออก หรือ มีบทบาทในนิทานพื้นบ้าน อนุภาคมักต้องมีลักษณะแปลกและน่าสนใจ อนุภาคส่วนใหญ่อาจจะจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรกคือตัวละครหรือสัตว์ที่มีลักษณะแปลกหรือพิเศษในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ฐานะ รูปร่าง นิสัยใจคอ และคุณสมบัติบางประการ ตัวละครที่จัดเป็นอนุภาคจึงอาจเป็นทวดา สัตว์ประหลาด นางฟ้า แม่มด ยักษ์ แม่เลี้ยงใจร้าย ลูกคนสุดท้าย คนหลังค่อม เด็กที่อยู่ในหอยสังข์ แมวพูดได้³ เป็นต้น

กลุ่มที่สองได้แก่วัตถุหรือสิ่งของ ซึ่งมีลักษณะเด่นหรือแปลก เช่น ตะเกียงวิเศษ บ้านทำด้วยขนม ดาบวิเศษ พรมวิเศษ ดันโพธิ์ทอง แอปเปิ้ลทอง รวมทั้งประเพณีหรือ ความเชื่อที่แปลก ๆ เช่น การเลือกคู่ด้วยการเสี่ยงพวงมาลัย การฆ่าลูกบวงสรวงเทพเจ้า⁴ เป็นต้น

² คติชนวิทยา (ภาษาอังกฤษใช้คำว่า folklore ส่วนภาษาเยอรมันใช้คำว่า volkskunde) หมายถึงสิ่งที่ว่าด้วยวิถีชีวิตตามประเพณีของกลุ่มชนโดยเป็นศัพท์ทางวิชาการที่ วิลเลียม ทอมป์สัน (William Thoms) ชาวอังกฤษคิดขึ้นและนำมาใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1846 มักจะใช้คำนี้เป็นชื่อของสาขาวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนหรือข้อมูลทางคติชนซึ่งจำแนกได้เป็น 3 ประเภทคือ มุขปาฐะ ได้แก่ บทเพลง นิทาน ปริศนาภาพปริศ คำพังเพย ภาษาถิ่น และความเชื่อ ส่วน มุขปาฐะ ได้แก่ ศิลปะ ทัศนกรรม และสถาปัตยกรรม และ แบบผสม ได้แก่ การร้องรำ การละเล่น ละคร พิธีกรรมและประเพณี (กุลลาภ มัลลิกะมาส, 2537: 5-9)

³ ประคอง นิมมานเหมินทร์, คติชนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537), หน้า 79.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

กลุ่มที่สามคือเหตุการณ์หรือการกระทำ ซึ่งมีลักษณะเด่นหรือพิเศษ เช่น การแปลงร่าง การสาปคนทั้งเมืองหลับพร้อมกัน น้ำท่วมโลก นกประหลาดจับคนกินทั้งเมือง⁵ เป็นต้น อนุภาคเกี่ยวกับการกระทำมีจำนวนมากที่สุดในอนุภาคทั้งสามกลุ่ม⁶

ในการศึกษาครั้งนี้เลือกที่จะศึกษาเฉพาะอนุภาคประเภทที่สามคือการกระทำของตัวละครเอกซึ่งกระทำสิ่งที่แปลกไปจากความคาดหมายของคนทั่วไป ได้แก่ การใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำ การใช้อุบาย การกระทำเรื่องเหลือเชื่อ และการกระทำเกี่ยวกับสิ่งลึกลับและเรื่องเพศ

3.2 อนุภาคในนิทานมุขตลกโดยทั่วไป

อนุภาคในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยที่มีลักษณะร่วมกับอนุภาคของนิทานมุขตลกโดยทั่วไปตามที่มีปรากฏในวรรณิอนุภาคของลติธ ทอมป์สัน ดังนี้

3.2.1 อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำ หมายถึงการเล่นถ้อยคำให้ผิดไปจากความหมายที่คนทั่วไปยอมรับ อนุภาคนี้ในวรรณิอนุภาคของลติธ ทอมป์สันใช้ชื่อว่า การตีความแบบเถรตรงบ้าง การปฏิบัติตามคำสั่งแบบตรงที่ก่อให้เกิดผลเสียบ้าง ในงานวิจัยฉบับนี้จึงรวบรวมได้ชื่อการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำซึ่งสามารถพบได้ในนิทานหลายเรื่อง เช่น เรื่องของนัสรูดีน (Hodscha Nasreddin) นิทานมุขตลกของมอนทานุส (Montanus' Schwankbücher) นิทานมุขตลกเยอรมันของเพาลี (Pauli) นิทานอิตาเลียนของดีพีโรตุนดา (D.P. Rotunda) นิทานมุขตลกของโจเซ เบเดีย (Joseph Bédier) นิทานกริมม์ฉบับของโบลเทอและโพลีฟกา (Bolte and Polivka) นิทานญี่ปุ่นของฮิโรโกะ อิเคดะ (Hiroko Ikeda) นิทานสเปนชุด Cuentos Populares Españoles ของเอาเรลิโอ เอ็ม เอสปีโนซา (Aurelio M. Espinosa) นิทานมุขตลกจากทั่วโลกของอาร์เธอร์ คริสเตนเซน (Arthur Christensen) นิทานของคาริแยร์ (Carrière) จากชุมชนฝรั่งเศสแห่งมิสซูรีในสหรัฐอเมริกา และยังมีปรากฏในนิทานจากอินเดียในหนังสือชุดทอมป์สันและบาลส์ (Thompson-Balys) และนิทานจากอินโดนีเซีย

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

⁶ Stith Thompson, *The Folktale* (California: University of California Press, 1977), pp. 415-416.

⁷ ชื่อหนังสือนิทานเรื่องต่าง ๆ ที่อ้างอิงถึงโปรดดูภาคผนวก ง

3.2.2 **อนุภาคเรื่องการใช้อุบาย** การใช้อุบายมีหลายลักษณะ ในวรรณิอนุภาคของสตติธ ทอมป์สันใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการเมือง อนุภาคเรื่องการปลอมแปลง อนุภาคเรื่องการชนะการแข่งชันด้วยกลลวงและอนุภาคเรื่องการเมืองโกหก ในงานวิจัยฉบับนี้ได้รวบรวมอนุภาคเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าว โดยใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการใช้อุบาย ซึ่งสามารถพบในนิทานเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ เรื่องนักรุดิน นิทานของโรตุندا นิทานของคริสเตนเซน นิทานของเพาลี เรื่องเล่าเกี่ยวกับพอล บันยัน (Paul Bunyan) และเรื่องการผจญภัยของบารอน ฟอน มินท์เฮาเซน (Baron von Münchhausen) รวมทั้งนิทานจากสเปน ฝรั่งเศส รัสเซีย แคนาดา อิตาลี ฟินแลนด์ ลิทัวเนีย ไอร์แลนด์ ออฟริกา อินเดีย จีน และญี่ปุ่น ในนิทานที่มีชื่อเสียงโด่งดังเอกเช่นนิทานกริมม์และเรื่องอาหรับราตรีก็มีอนุภาคนี้ด้วยเช่นกัน

3.2.3 **อนุภาคเรื่องการทำเรื่องเหลือเชื่อ** ในวรรณิอนุภาคของสตติธ ทอมป์สันใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการเอาตัวรอดจากความตายและอนุภาคเรื่องการทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ ในงานวิจัยฉบับนี้จึงได้รวบรวมอนุภาคทั้งสองเรื่องไว้ โดยใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการทำเรื่องเหลือเชื่อ พบในนิทานหลายประเทศและหลายชาติ เช่น นิทานมหัศจรรย์ (Fairy Tales) และนิทานวีรบุรุษ นิทานเรื่องเดอคาเมรอนของบอคาซิโอ นิทานกริมม์ นิทานของโช วง (Chauvin) ของวีเนอร์ต (Wienert) นิทานจากอินเดีย ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส ไอร์แลนด์ และรัสเซีย

3.2.4 **อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกและเรื่องเพศ** พบในนิทานไอริช ฝรั่งเศส สเปน รัสเซีย อินเดียและจีน เป็นต้น

3.3 **อนุภาคในทิลล์ ออยเลนชเปิเกลกับศรีธัญชัย ศึกษาเปรียบเทียบกับวรรณิอนุภาคของสตติธ ทอมป์สัน**

อนุภาคในนิทานเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปิเกลกับศรีธัญชัย และในวรรณิอนุภาคกลุ่มที่สามหรืออนุภาคเกี่ยวกับการกระทำของตัวละครเอกของสตติธ ทอมป์สันที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างตรงตามรูปคำ อนุภาคเรื่องการใช้อุบาย อนุภาคเรื่องการทำเรื่องเหลือเชื่อ และอนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกและเรื่องเพศ จากการวิจัยพบว่าอนุภาคต่าง ๆ ในนิทานทั้งสองเรื่องมีลักษณะร่วมกับอนุภาคในวรรณิอนุภาคมของสตติธ ทอมป์สัน ดังนี้

นิทานทั้งสองเรื่องมีอนุภาคหมวด K มากที่สุดซึ่งเป็นอนุภาคเรื่องการหลอกลวงประเภทต่าง ๆ (K. DECEPTIONS) นิทานทั้งสองเรื่องมีอนุภาคหมวด K จำนวน 15 อนุภาค ได้แก่ อนุภาคเรื่องการแข่งขันค้ำน้ำด้วยการใช้กลอุบาย อนุภาคเรื่องการขโมยและการโกงรูปแบบต่าง ๆ อนุภาคเรื่องเล่ห์เหลี่ยมของพระราช อนุภาคเรื่องการหลอกลวงความไว้วางใจ อนุภาคเรื่องการหนีจากความตายด้วยการใช้กลลวงแบบต่าง ๆ อนุภาคเรื่องการปลอมแปลงแบบต่าง ๆ อนุภาคเรื่องการปลอมตัวเป็นพระ อนุภาคเรื่องแพทย์กามะลอที่รักษาผู้ป่วยโดยการชูด้วยความตาย อนุภาคเรื่องตัวตลกสวมมงกุฎพระราช และอนุภาคเรื่องหนีสมบัติซึ่งอันที่จริงแล้วมีแต่ชยะ

นิทานทั้งสองเรื่องมีอนุภาคหมวด J จำนวน 7 อนุภาค อนุภาคหมวดนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับคนฉลาดและคนโง่ (J. THE WISE AND THE FOOLISH) ได้แก่ อนุภาคเรื่องผู้ทำชิงพบลูกของคู่แข่งขันซึ่งเป็นเด็กฉลาด ทำให้ผู้ทำชิงกลัวว่าลูกยังฉลาดแล้วพ่อแม่ต้องยิ่งฉลาดกว่านี้จึงรีบหนีไป อนุภาคเรื่องการถูกหลอกเงินค่าวาดรูป อนุภาคเรื่องคนเปลือยยกยถูกหลอกว่าตนใส่เสื้อผ้า อนุภาคเรื่องการตีความแบบตรง อนุภาคเรื่องการปฏิบัติตามคำสั่งแต่ก่อให้เกิดผลเสีย และ อนุภาคเรื่องการชนเครื่องเรือนไปทิ้ง

อนุภาคหมวด H เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดสอบแบบต่าง ๆ (H. TESTS) มีจำนวน 3 อนุภาคที่คล้ายคลึงกับอนุภาคของนิทานทั้งสองเรื่อง ได้แก่ อนุภาคเรื่องการทดสอบความฉลาดหรือความสามารถ อนุภาคเรื่องการกระทำงานที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้และอนุภาคเรื่องการล่อนลา

อนุภาคหมวด X เป็นเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ขัน (X. HUMOR) มีจำนวน 2 อนุภาคที่คล้ายคลึงกับอนุภาคของนิทานทั้งสองเรื่อง ได้แก่ อนุภาคเรื่องการโกหกแบบต่าง ๆ และอนุภาคเรื่องการโกหกเกี่ยวกับนก

อนุภาคอื่น ๆ ของนิทานทั้งสองเรื่องคล้ายคลึงกับอนุภาคของทอมป์สันเพียงหมวดละหนึ่งอนุภาค ดังนี้ อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกซึ่งอยู่ในบรรณอนุภาคหมวด C ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องต้องห้าม (C. TABU) อนุภาคเรื่องพระเจ้ากรุงจีนมีพระพักตร์เป็นสุนัข ซึ่งจัดอยู่ในบรรณอนุภาคหมวด F ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับขงพิเศษ (F. MARVELS) อนุภาคเรื่องการกระโดดน้ำหนีซึ่งจัดอยู่ในบรรณอนุภาค R ซึ่งเป็นอนุภาคเกี่ยวกับการจับกุมและการหนี (R. CAPTIVES AND FUGITIVES) และอนุภาคหมวดสุดท้ายคืออนุภาคเรื่องเพศ ซึ่งจัดอยู่ในบรรณอนุภาคหมวด T

(T. SEX) อนุภาคเรื่องนี้พบเฉพาะในเรื่องศรีธนญชัย

3.3.1 อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำ ทิลล์ ออยเลนชะเป็เกลกับศรีธนญชัย กลั่นแกล้งผู้อื่นด้วยกาใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำบ่อยที่สุด

อนุภาค J2465. เรื่องการปฏิบัติตามคำสั่งแต่ส่งผลเสีย (J2465. Disastrous following of instructions.)⁷ มีหลายเหตุการณ์ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะเป็เกลกับศรีธนญชัยที่มีอนุภาคนี้ อนุภาคนี้ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะเป็เกลส่งผลให้สุนัขตายและอุบัติเหตุของนายจ้างเสียหาย ส่วนในเรื่องศรีธนญชัยส่งผลให้คู่กรรมิตาย

ในเหตุการณ์ที่นายจ้างสั่งว่าเมื่อเปียร์เดือดไฮฮอฟน์ (Hopfen) ลงไป ซึ่งนายจ้างหมายถึงดอกฮอฟน์ซึ่งเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่งใส่เพื่อทำให้รสชาติของเปียร์แรงขึ้น แต่ทิลล์ฮัมฮอฟ (Hopf) ที่เป็นสุนัขลงไปในห้องเปียร์ที่กำลังเดือดทำให้มันตาย ทิลล์ทำตามคำสั่งแต่ทำให้สุนัขตัวหนึ่งต้องตายอนาถ และในอีกเหตุการณ์หนึ่งที่นายจ้างสั่งทิลล์ตัดแผ่นหนังรองเท้าขนาดใหญ่และเล็กอย่างที่คุณเลี้ยงสัตว์มี ทิลล์จึงตัดแผ่นหนังเป็นรูปหมู วัว แพะ แกะ ซึ่งเป็นสัตว์ที่คุณเลี้ยงสัตว์มี แทนที่จะตัดเป็นขนาดของเท้าที่มีทั้งขนาดใหญ่และเล็ก ในอีกเหตุการณ์หนึ่งนายจ้างสั่งให้ทิลล์เย็บแผ่นหนังทั้งแผ่นใหญ่และแผ่นเล็ก ซึ่งหมายถึงการเย็บแผ่นหนังขนาดใหญ่กับแผ่นขนาดใหญ่ และการเย็บแผ่นหนังขนาดเล็กกับขนาดเล็ก แต่ทิลล์กลับเย็บแผ่นใหญ่ติดกับแผ่นเล็ก อนุภาคเรื่องนี้ในทิลล์ ออยเลนชะเป็เกลมักจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันตามอาชีพของนายจ้าง และลักษณะของคำสั่ง แต่ผลลัพธ์เหมือนกันคือเป็นการทำลายอุปกรณ์และอุบัติเหตุที่ใช้ในการทำงานของแต่ละสาขาอาชีพ แม้ว่าจะเป็นการกระทำที่ดูเหมือนจงใจทำลายทรัพย์สินของนายจ้าง แต่ นายจ้างมีอาจจะเอาผิดได้ เนื่องจากการกระทำดังกล่าวเป็นผลมาจากคำสั่งที่ไม่ชัดเจนซึ่งนำไปสู่ความเสียหาย

ในเหตุการณ์ที่แม่สั่งให้ศรีธนญชัยอาบน้ำร้อนให้หมดมลทิน เขาจึงผ่าท้องน้อง คุวักได้ พุงมาล้าง และในเหตุการณ์ที่หลวงนายสั่งให้ศรีธนญชัยไปดูแลและหายาให้แม่ของตนซึ่งกำลังป่วยกิน ศรีธนญชัยหายาให้กิน แต่เป็นยาเบื่อหนูไม่ใช่ยารักษาโรค การกระทำซึ่งก่อให้เกิดผลเสียในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะเป็เกลมิได้รุนแรงดังเช่นเหตุการณ์ในเรื่องศรีธนญชัย ในขณะที่ผลเสีย

⁷ Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," *Motif-Index of Folk-Literature* 4: 217.

หายจากเรื่องแรกมักจะเกิดขึ้นกับทรัพย์สิน ของนายจ้าง ทว่าในเรื่องหลังนำไปสู่การสูญเสียชีวิตของคู่กรณีของศรีธนญชัย

อนุภาค J2465.5 เรื่องการจัดห้องให้เรียบร้อย โดยชนเครื่องเรือน ไปทิ้ง (J2465.5 Clearing out the room. Fool throws out all the furniture.)⁸ อนุภาคนี้มีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลด์ ออยเลนธะปีเกลจัดบ้านนายจ้างให้เรียบร้อยด้วยการชนเครื่องเรือนไปทิ้ง ทำให้บ้านเรียบร้อยเพราะกลายเป็นที่โล่ง เป็นการกระทำที่ไม่ได้ผิดไปจากความหมายของข้อความเพียงแต่ผิดไปจากความคาดหมายของคู่กรณี

อนุภาค J2470 เรื่องการตีความสำนวนแบบตรงตรง (J2470. Metaphors literally interpreted.)⁹ ในเหตุการณ์ที่ศรีธนญชัยเดินผ่านกุฎิพระสังฆราช มีหนังสือตกอยู่จึงตะโกนบอกสังฆราชให้มาเก็บด้วย แล้วศรีธนญชัยก็อ้างกับพระเจ้าแผ่นดินว่าตนไม่มาทำงานเพราะไปบอกหนังสือสังฆราช ความหมายเฉพาะของสำนวนนี้หมายถึงstonสิ่งที่เรารู้ดีอยู่แล้ว "บอกหนังสือสังฆราช" น่าจะมีความหมายใกล้เคียงกับการกระทำของศรีธนญชัยมากกว่า เป็นไปได้ที่การกระทำของศรีธนญชัยอาจจะแฝงการล้อเลียนสังคม ซึ่งมักจะสร้างความหมายเฉพาะให้แก่สำนวนแต่ละข้อความซึ่งผิดแผกไปจากความหมายตามตัวอักษร เหตุใดกลุ่มคนในสังคมต้องร่วมกันกำหนดความหมายที่เข้าใจยากและไม่ตรงตามถ้อยคำ น่าจะเป็นคำถามซึ่งศรีธนญชัยสื่อมายังผู้อ่านได้ถูกต้อง เหตุการณ์ทำนองเดียวกับ "บอกหนังสือสังฆราช" ยังมีอีกหลายเหตุการณ์ ได้แก่ "มาก่อนไก่" ซึ่งไม่มีใครเดินนำหน้าไก่งวงเช่นที่ศรีธนญชัยทำ แต่กลับกำหนดความหมายว่ามาแต่เข้าก่อนที่ไก่จะขัน และ "วิ่งเต้น" เป็นอีกสำนวนหนึ่งซึ่งคนทั่วไปเข้าใจว่าหมายถึงดำเนินการให้ ในขณะที่ศรีธนญชัยเข้าใจว่าวิ่งไปวิ่งมาและเดินไปรอบ ๆ การกระทำต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นของศรีธนญชัยเป็นการทำตามความหมายของถ้อยคำอย่างตรงตรง ซึ่งมีความหมายที่ผิดไปจากความเข้าใจของคนทั่วไป ศรีธนญชัยไม่เพียงแต่ล้อเลียนคู่กรณี ยังอาจจะเป็นไปได้ที่เขาล้อเลียนคนไทยส่วนใหญ่ที่ยอมรับความหมายของแต่ละสำนวน และนำมาใช้กันทั่วไปโดยที่ไม่มีผู้ใดสงสัยการกำหนดความหมายเฉพาะของแต่ละสำนวน

⁸ Ibid. , p. 217.

⁹ Ibid. , p. 218.

อนุภาค J2461.1 เรื่องปฏิบัติตามคำสั่งแบบตรง (J2461.1 Literal following of instructions about actions.)¹⁰ ในเรื่องทิลล์ ออยเลนระเบิด มีอนุภาคนี้นในหลายเหตุการณ์ ในเหตุการณ์ตอนที่นายจ้างสั่งทิลล์เย็บผ้าให้สวย ๆ อย่าให้ใครเห็น ทิลล์จึงมุดเข้าไปในถังเพื่อเย็บผ้าโดยไม่มีใครเห็น อันที่จริงแล้ว นายจ้างหมายถึงการเย็บผ้าโดยเก็บปมด้ายให้ดี ๆ งานจะได้ออกมาสวยงาม ในฐานะที่ทิลล์เป็นลูกมือช่างเย็บผ้าควรจะเข้าใจคำสั่งของนายจ้างว่าหมายถึงรอยด้าย แต่ทิลล์กลับล้อเลียนคำสั่งของนายจ้างด้วยการซ่อนตัวเองแทนที่จะซ่อนปมด้าย การกระทำของทิลล์มิได้ผิดไปจากความหมายของประโยคดังกล่าว เพียงแต่ไม่ถูกต้องตามความหมายที่คู่กรณีต้องการ คำสั่งของนายจ้างเองเปิดโอกาสให้ทิลล์ใช้ภาษาอย่างตรง ๆ อีกครั้งหนึ่งที่ทิลล์ได้ปฏิบัติตามคำสั่งอย่างตรง ในเหตุการณ์ตอนที่นายจ้างกล่าวว่าเป็นคนทำขนมปังแล้วไม่รู้ว่าควรจะอบขนมปังเป็นรูปอะไร จะอบเป็นลิงค่างหรือนกยูงก็ตามใจ ทิลล์จึงอบขนมปังเป็นลิงค่างกับนกยูง ในทิลล์ ออยเลนระเบิดกับศรีธนญชัยมักจะปรากฏการปฏิบัติตามคำสั่งแบบตรงซึ่งเป็นคำสั่งของนายจ้างที่เป็นช่างฝีมืออาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างเหล็ก ช่างตัดเสื้อ คนทำขนมปัง เป็นต้น

3.2.2 การใช้อุบายหรือเล่นเหลี่ยม ทั้งทิลล์ ออยเลนระเบิดกับศรีธนญชัยใช้อุบายหรือเล่นเหลี่ยมซึ่งมีหลายลักษณะ บางครั้งก็เป็นการโกงคู่กรณี บางครั้งก็ปลอมแปลงตนเองหรือสิ่งของเพื่อหลอกคู่กรณี บางครั้งก็เป็นการใช้กลฉวยในการแข่งขันเพื่อนำไปสู่ชัยชนะและบางครั้งก็เป็นการโกหก ลักษณะต่าง ๆ ไม่มีขอบเขตที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนแต่จำแนกเป็นลักษณะต่าง ๆ ตามการกระทำที่โดดเด่นของตัวละครเอกในแต่ละเหตุการณ์ซึ่งบางครั้งตัวละครเอกใช้อุบายที่มีทั้งการโกงและการปลอมแปลง

อนุภาค K300. เรื่องเกี่ยวกับการขโมยและการโกงแบบต่าง ๆ (K300. Thefts and cheats-general)¹¹ อนุภาคนี้นคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัยโกงเงินหญิงชราคนหนึ่งด้วยการกล่าวหาว่าหญิงชราผู้นี้เป็นต้นลม ที่ทำให้ข้าวสาลีในนาของตนถูกพายุพัดเสียหายและบังคับปรับสินไหมหญิงชรา

อนุภาค J1492. เรื่องพระราชากิจตรกรำมะลอหลอกเงินค่างาตุรูปซึ่งอันที่จริงแล้วไม่ได้มีการวาดรูป (J1492. Trickster artist hoodwinks king: cuckold's eyes cannot see

¹⁰ Ibid. , p. 215.

¹¹ Stith Thompson, "K. Deceptions," *Motif-Index of Folk-Literature* 4: 265.

picture. King pretends to see the picture. Courtiers reveal that there is no picture.)¹²
 อนุภาคนี้นี้มีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์หลอกเงินค่าวาดรูปจากท่านดยุคโดยที่
 ทิลล์มิได้วาดรูป

ในเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์หลอกเงินค่าวาดรูปมีลักษณะร่วมกับอนุภาค K445. เรื่องพระ
 ราชากถูกหลอกเรื่องเสื้อผ้าชุดใหม่ อันที่จริงแล้วพระราชามีได้สวมใส่เสื้อผ้า (K445. The
 emperor's new clothes. An imposter feigns to make clothes for the emperor and says
 that they are visible only to those of legitimate birth. The emperor and courtiers are all
 afraid to admit that they cannot see the clothes. Finally a child seeing the naked
 emperor reveals the imposture.)¹³ อนุภาคดังกล่าวยังคล้ายคลึงกับอนุภาค J2312. เรื่องคน
 เปลือยกายถูกทำให้เชื่อว่าสวมใส่เสื้อผ้า (J2312. Naked person made to believe that he is
 clothed.)¹⁴

การกระทำเกี่ยวกับการโกงยังพบในอนุภาค K231.6.2.2. เรื่องการโกงเหล้าด้วยการตม
 น้ำครึ่งเหยือก แล้วไปเติมเหล้ารัมที่ร้านค้า เมื่อคนขายไม่ยอมให้เขาซื้อเงินเชื่อ เขาเทกลับไปครึ่ง
 เหยือก ในเหยือกจึงเหลือรัมครึ่งหนึ่งและน้ำครึ่งหนึ่ง (K231.6.2.2. Tricksters fills his gallon
 jug half full of water, then has it filled with rum at the store. When seller refuses credit, he
 pours back half gallon of the liquid-now half rum and half water.)¹⁵ อนุภาคนี้นี้มีราย
 ละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์โกงไวน์โดยถือเหยือกเปล่าไปหนึ่ง ส่วนอีกไปเติมน้ำ
 แล้วถือช้อนไว้ในเสื้อคลุม ทิลล์ถือเหยือกเปล่าไปเติมไวน์ แล้วช้อนในเสื้อคลุม ส่วนเหยือกที่ใส่
 น้ำเดินถือไปจ่ายเงิน แต่มีเงินไม่พอจึงเทไวน์ปลอมคืน

อนุภาค K455. เรื่องการหลอกลงความไว้วางใจ (K455. Deception into giving false
 credit.)¹⁶ อนุภาคนี้นี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ซื้อขนมปังโดยให้คนตามมาเก็บเงินที่บ้าน

¹² Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," *Motif-Index of Folk-Literature* 4: 117.

¹³ Stith Thompson, "K. Deceptions," *Motif-Index of Folk-Literature* 4: 295.

¹⁴ Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," *Motif-Index of Folk-Literature* 4: 212.

¹⁵ Stith Thompson, "K. Deceptions," *Motif-Index of Folk-Literature* 4: 259.

¹⁶ *Ibid.*, 297.

เมื่อออกห่างจากร้านพอสสมควร ทิลล์แอบดั้นขนมปังหล่นจากรูของถุงขนมปังที่เจาะไว้ก่อนหน้านี้ เมื่อขนมปังตกพื้น ทิลล์สั่งให้เด็กที่ตามมาเก็บเงินไปเปลี่ยนก้อนใหม่มาให้ ส่วนทิลล์รีไป

อนุภาค K455.4.1 เรื่องเกี่ยวกับกาที่อโกโดยบอกเจ้าของไก่ว่าพระจะเป็นคนจ่าย เมื่อเจ้าของมาเก็บเงิน ก็บอกกับพระว่าพวกนอกรีตมาสารภาพบาป (K455.4.1 Trickster buys chickens telling owner that priest will pay. When owner comes to collect, the trickster tells the priest that a heretic has come for a confession.)¹⁷ อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ช่วยให้คนตาบอดเร่ร่อนกลุ่มหนึ่งมีที่พักฟรีในช่วงอากาศหนาว เมื่อถึงเวลาต้องจ่ายเงินให้กับเจ้าของที่พัก ทิลล์อ้างว่าพระประจำหมู่บ้านจะจ่ายค่าที่พักให้ แล้วทิลล์ก็ไปหาพระแล้วบอกว่านายจ้างของตนซึ่งที่จริงแล้วเป็นเจ้าของที่พักถูกผีสิงต้องกรนิมนต์พระไปขับไล่

อนุภาค K1826.5 เรื่องการปลอมตัวเป็นพระ (K1826.5 Disguise as priest.)¹⁸ ทั้งทิลล์และศรีธัญชัยปลอมตัวเป็นพระ ทิลล์ปลอมตัวเป็นพระและเทศนาคริสตศาสนิกชนด้วยการนำเนื้อหาทั้งในคัมภีร์เก่าและพระคัมภีร์ใหม่มาสั่งสอน ศรีธัญชัยปลอมตัวเป็นพระเพื่อแข่งขันปัญหาธรรมะกับพระสงฆ์จากลังกา

อนุภาค K1955.1 เรื่องแพทย์กำมะลอรักษาโรคด้วยการใช้ความตายมาข่มขู่ (K1955.1. Sham Physician cures people by threatening them with death.)¹⁹ อนุภาคนี้มีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ปลอมตัวเป็นหมอวิเศษรักษาโรคได้เพราะมีวิเศษที่ทำจากขี้เถ้าของคนไข้ที่ถูกจากเตียงไม่ไหว คนไข้กลัวถูกเผาทั้งเป็นจึงรีบหนีกันหมดโรงพยาบาล

อนุภาค K132. เรื่องหมาป่าถูกขายในสภาพของแพะหรือ แกะ (K132. Wolf sold as a goat (sheep).)²⁰ อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ปลอมแมวเป็นกระต่ายเพื่อเอามาขายให้พ่อค้า

อนุภาค X1250. เรื่องการโกหกเกี่ยวกับนก (X1250. Lies about birds.)²¹ อนุภาคนี้พบในเรื่องศรีธัญชัยตอนที่ศรีธัญชัยโกหกว่าตนมีนกกลาติกา อันที่จริงแล้วเป็นนกตะกุ่มเพื่อนำ

¹⁷ Ibid. , p. 297.

¹⁸ Ibid. , p. 438.

¹⁹ Ibid. , p. 459.

²⁰ Ibid. , p. 247.

มากินนทของอีกฝ่ายจึงทำให้ศรีธนญชัยไม่แพ้การแข่งขันนทพูดได้ เพราะนทของอีกฝ่ายถูกกินไปแล้ว

อนุภาค H500. เรื่องเกี่ยวกับการทดสอบความฉลาดหรือความสามารถ (H500. Test of cleverness or ability.)²² ทั้งทิลล์ ออยเลนระเบิดกับศรีธนญชัยถูกทดสอบหลายครั้ง

ในเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ได้รับการท้าทายให้แข่งขันตอบปัญหาของปัญญาชนซึ่งเป็นคณาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง คำถามในทิลล์ ออยเลนระเบิดเป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกและจักรวาล คำถามแต่ละคำถามนั้นทิลล์ไม่เคยให้คำตอบ แต่กล่าวย้อนกลับจนกระทั่งผู้ถามต้องยอมแพ้ เช่น คำถามกล่าวถึงขนาดของท้องฟ้าว่ามีขนาดใด ทิลล์ตอบว่าท้องฟ้ากว้างหนึ่งพันช่วงทางแชนออกและยาวหนึ่งพันศอก ถ้าไม่เชื่อให้นำดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวทุกดวงมาวัดรวมกัน อีกคำถามหนึ่งถามว่าจุดศูนย์กลางของโลกอยู่ที่ใด ทิลล์ตอบว่าอยู่ตรงจุดที่เรายืน ถ้าไม่เชื่อให้นำเชือกมาวัดได้ คำตอบดังกล่าวล้วนแต่ไม่มีสาระที่ผู้ถามต้องการ ยิ่งไปกว่านั้นทิลล์ยังได้ท้าทายผู้ตั้งคำถามในการกระทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้สำหรับปัญญาชนเหล่านี้ พวกเขาจึงต้องยอมรับคำตอบของทิลล์ (...sie mußten ihm alle recht geben.)²³

ศรีธนญชัยแข่งขันตอบปัญหาธรรมะโดยตั้งปัญหาถามคู่แข่งขันว่าพระบิดา พระอัยกา พระบิดาของพระอัยกา และต้นวงศ์ของพระพุทธเจ้าชื่ออะไร (...พุทธบิดาแลโอยกาใช้ นามอย่างไรบิดวงศ์องค์โอยกา อีกทั้งต้นวงศ์พงษศักราช ลำดับถึงจอมปราชญ์นารณนาถ...) ²⁴ พระสงฆ์จากลังกาทอบได้ถึง พระบิดาของพระอัยกาของพระพุทธเจ้า แต่ไม่สามารถตอบได้มากกว่านี้จึงขอยอมแพ้กลับไปทั้ง ๆ ที่คำถามดังกล่าวไม่ใช่สาระที่แท้จริงของพุทธธรรม แต่เป็นคำถามที่ต้องการทำให้ผู้ตอบจนมุมมากกว่า

อนุภาค J31. เรื่องเกี่ยวกับผู้ท้าทายที่เผชิญหน้ากับเด็กฉลาดแล้วเปลี่ยนใจเพราะคิดว่าขนาดลูก ๆ ยังฉลาดแล้วพ่อแม่ต้องยิ่งฉลาดกว่านี้ (J31. Encounter with clever children

²¹ Stith Thompson , "X. Humor," Motif-Index of Folk-Literature 5: 527.

²² Stith Thompson, "H. Tests," Motif-Index of Folk-Literature 3: 418.

²³ Hermann Bote, Till Eulenspiegel, p. 89.

²⁴ หอพระสมุดวชิรญาณ, เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชิงเมือง หน้า 43.

dissuades man from visit. On way to a city meets children and they are so cleve that he turns back home, fearing how clever their parents must be.)²⁵ อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัย แข่งขันมวย โดยจับผู้ใหญ่มาปลอมเป็นทารกแรกเกิดแล้วอ้างว่าเป็นลูกของนักมวยไทย นักมวยจากต่างประเทศเห็นก็เกิดอาการหวาดกลัวพาล้างน้ำทิ้งว่าขนาดลูกที่เพิ่งเกิดยังตัวขนาดนี้ แล้วพ่อจะตัวใหญ่ขนาดไหนกัน จึงพากันหนีกลับบ้าน

อนุภาค K16.2 เรื่องการแข่งขันดำน้ำ โดยหลอกว่าดำน้ำ แต่อันที่จริงแล้วจับประทานอาหาร (Diving match: trickster eats food while dupe is under water.)²⁶ อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัย แข่งขันดำน้ำ โดยหาเรือโกลนใหญ่เท่าเรือหัววาไปคว้าไว้มิให้โกลจากฝั่งน้ำ แล้วใช้เชือกผูกหลักที่ปักไว้ยึดดำน้ำ และเตรียมเสบียงพอสำหรับ 15 วัน ในขณะที่คู่แข่งขันดำน้ำ 7 วันก็หมดความสามารถ

ทอมป์สันจำแนกการโกหกเป็นอนุภาค X990-X1099 (X990-X1099 Lie)²⁷ อนุภาคเรื่องนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ ศรีธนญชัยกำลังจะตายได้บอกกับพระเจ้าแผ่นดินว่าจะยกตัวบัญญัติให้ ขอทูลเชิญพระองค์เสด็จมาที่หูกของตน ด้วยความที่อยากได้ตัวบัญญัติทำให้ไม่ได้ไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน ได้คลานเข้าไปหาศรีธนญชัยจึงต้องเสียชีวิตอีกครั้ง

อนุภาค K2131.4 เรื่องการใส่ขยะในหีบสมบัติ บรรดาเจ้าของหีบต่างก็กล่าวหากันและกันว่าอีกคนขโมยสมบัติ (K2131.4. Trickster fills supposed treasure box with trash. Joint owners each accuse other theft.)²⁸ อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ใส่ขยะในหีบสมบัติ เมื่อเปิดหีบออกมีแต่หินทำให้เหล่าทายาทผู้รับสมบัติทะเลาะกันเอง

3.2.3 การกระทำเรื่องเหลือเชื่อ ทั้งทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยสามารถกระทำสิ่งที่เหลือเชื่อให้เป็นไปได้ ในกรณีอนุภาคของสติท ทอมป์สันใช้ชื่อว่า อนุภาคเรื่องการเอาตัวรอดจากความตายและอนุภาคเรื่องการกระทำสิ่งที่เป็นไปได้ให้เป็นไปได้ ทั้งสองลักษณะดูเหมือนจะไม่มี ความแตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่ควรจะจำแนกเพื่อให้เห็นว่าลักษณะการเอาตัวรอดเป็น

²⁵ Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," Motif-Index of Folk-Literature 4: 15.

²⁶ Stith Thompson, "K. Deceptions," Motif-Index of Folk-Literature 4: 237.

²⁷ Stith Thompson, "X. Humors," Motif-Index of Folk-Literature 5: 518.

²⁸ Stith Thompson, "K. Deceptions," Motif-Index of Folk-Literature 4: 479.

อนุภาคเรื่องหนึ่ง ส่วนการกระทำอื่น ๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวกับการเอาตัวรอดจากความตายได้จัดให้เป็น การกระทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้

อนุภาค J1181.1 เรื่องนักโทษคนหนึ่ง ที่มีสิทธิ์ขอร้องครั้งสุดท้ายได้ 3 ข้อ คำขอร้องข้อ หนึ่งซึ่งขอว่าบุคคลที่เห็นตน กระทำความผิดต้องถูกทำให้ตาบอด บุคคลที่เห็นการกระทำผิดคือ พระราชา นักโทษจึงได้รับการปล่อยตัว (J1181.1. Execution evaded by using three wishes. King ordains that guest who turns his plate shall be executed, but orders that anyone so condemned shall have three wishes granted. One of the wishes: to have all blinded who saw him turn the plate. He is freed.)²⁹ อนุภาคนี้อาศัยคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ถูกจับ และถูกตัดสินประหารชีวิต ก่อนตายเขาจะได้รับอนุญาตให้ขออะไรก็ได้ยกเว้นโทษตาย ทิลล์ขอ ให้ตุลาการ เพฆฆมาต และโจทก์ที่ยืนฟ้องตนต้องมาจุมพิตบนท้ายรากศพรของเขาเป็นเวลา 3 วัน ทิลล์จึงได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระ

อนุภาค K1810.1.1 เรื่องตลกหลงสวมมงกุฎของพระราชา (K1810.1. Fool wears king's crown)³⁰ อนุภาคนี้อาศัยคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัยขอพระราชทานเครื่องราช กกุธภัณฑ์ พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานพานพระศรีซึ่งทำให้ผู้พบเห็นเข้าใจว่าศรีธนญชัยเป็นคน สำคัญ

อนุภาค R216.1 เรื่องการหนีจากเรือด้วยการโดดน้ำหนี (R216.1 Escape from ship by jumping into the sea.)³¹ อนุภาคนี้อาศัยคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัย สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้ด้วยการโดดน้ำหนี ศรีธนญชัยขอเลี้ยงอาหารเพฆฆมาตและชวน เล่นสั๊กวามบนเรือ เมื่อเพฆฆมาตเผลอศรีธนญชัยโดดน้ำหนี และตามกฎหมายในนิทานเรื่องนี้ระบุว่า นักโทษประหารคนใดหากสามารถหนีรอดจากการประหารชีวิตไปได้ถือว่าพ้นผิด

อนุภาค K491. เรื่องกาซอนลาอ่านหนังสือ โดยจับลาอดอาหาร (K491. Trickster paid to educate an ass. He gets paid in advance. He gradually starves the ass.)³² และ

อนุภาค H1024.4 การตอนลาอ่านหนังสือออกเป็นงานที่ได้รับมอบหมาย (H1024.4. Task:

²⁹ Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," Motif-Index of Folk-Literature 4: 87.

³⁰ Stith Thompson, "K. Deceptions," Motif-Index of Folk-Literature 4: 428.

³¹ Stith Thompson, "R. Captives and Fugitives," Motif-Index of Folk-Literature 5: 289.

³² Stith Thompson, "K. Deceptions," Motif-Index of Folk-Literature 4: 301.

teaching an ass to read.)³³ อนุภาคข้างต้นมีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ได้
รับการท้าทายให้สอนลา ทิลล์วางข้าวโอ๊ตบนหน้าหนังสือ เมื่อลาเห็นข้าวโอ๊ตมันจะเลียและใช้ลิ้น
คุนหนังสือไปที่ละหน้า เมื่อไม่เจอมันจะส่งเสียงร้องอี-อา อี-อา ทิลล์จึงกล่าวว่ามันอ่านออก
เสียงอีกับอาได้แล้ว

ดร.ชนิอนุภาคของสติธ ทอมป์สันจัดเรื่องการกระทำสิ่งที่ไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ เป็น
อนุภาค H1010. (H1010. Impossible Tasks.)³⁴ อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่
ศรีธนญชัยเห็นพระพักตร์พระเจ้ากรุงจีนทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องต้องห้าม แต่ศรีธนญชัยต้องการเห็น
พระพักตร์พระเจ้ากรุงจีนซึ่งเล่ากันว่าพระพักตร์เป็นสุนัข จึงหลอกพระเจ้ากรุงจีนว่าทางสยามกิน
ผักนึ่งกันมากเพราะเป็นยาและมีวิธีกินโดยเฉพาะ นั่นคือการต้มผักนึ่งแล้วพาดบนราว เวลากิน
ต้องกระโดดขึ้นคาบผักนึ่งที่อยู่บนราว ทำให้ได้มีโอกาสเห็นพระพักตร์พระเจ้ากรุงจีนว่าเป็นสุนัข
จริง ๆ ขณะที่โดดขึ้นเพื่อกินผักนึ่ง

พระเจ้ากรุงจีนที่มีพระพักตร์เป็นสุนัขน่าจะคล้ายคลึงกับอนุภาค F511.2.2 เรื่องบุคคลที่มีหูลา
หรือหูของม้า (F511.2.2. Person with ass's (horse's) ears.)³⁵

3.2.4 อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกและเรื่องเพศ ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลพบอนุภาค
เกี่ยวกับสิ่งสกปรกบ่อยครั้งกว่าเรื่องศรีธนญชัย แต่ในเรื่องศรีธนญชัยมีอนุภาคเรื่องเพศซึ่งในเรื่อง
ทิลล์ ออยเลนชะปีเกลไม่มีอนุภาคเรื่องนี้

ก อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรก สติธ ทอมป์สันจำแนกอนุภาคเรื่องความสกปรกเป็นอนุภาค
C891. เรื่องสกปรกเป็นเรื่องต้องห้าม (C891 Tabu: Uncleanliness)³⁶

ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยเสนอเหตุการณ์เกี่ยวกับสิ่งสกปรกโดยเฉพาะ
มูลไว้ที่น่าสนใจ ศรีธนญชัยมักจะหลอกให้คู่กรณีซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินกินมูลหรืออุจจาระ
ฝอยลม ในขณะที่ทิลล์ ออยเลนชะปีเกลสามารถนำมูลซึ่งเป็นของน่ารังเกียจ แปรเปลี่ยนเป็นเงิน
ทองซึ่งเป็นของมีค่าได้

³³ Stith Thompson, "H. Tests," Motif-Index of Folk-Literature 3: 461.

³⁴ Ibid. ,p. 453.

³⁵ Stith Thompson, "F. Marvels," Motif-Index of Folk-Literature 3: 135.

³⁶ Stith Thompson, "C. Tabu," Motif-Index of Folk-Literature 1: 544.

ทั้งทิลล์ ออยเลนชะปีเกลและศรีธนูชัยสามารถหลอกคู่กรณีรับประทานมูล คู่กรณีของ ทิลล์เสียรู้เพราะเข้าใจผิดคิดว่ามูลนั้นเป็นมัตตาร์ดจึงกินไปแล้ว ในขณะที่คู่กรณีของศรีธนูชัย เสียรู้เพราะศรีธนูชัยนำมูลแรมมาปั้นเป็นดินสอ ซึ่งคู่กรณีเขียนไม่ติดจึงเสียดินสอมูลแรม

และในอีกเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนูชัยอัดกลืนผายลมใส่มือเพื่อนำมาถวายพระเจ้าแผ่นดิน

ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลมูลสามารถแปรเปลี่ยนเป็นเงินได้ พบในเหตุการณ์หลาย ตอน ได้แก่ การทำมูลแห้งแล้วอ้างว่าเป็นไขมันทาหนังสัตว์หลอกขายพ่อค้า ทิลล์ถ่ายมูลแทน เด็กห้องผูกทำให้แม่ของเด็กเข้าใจว่าลูกของตนหายจากอาการท้องผูกจึงจ่ายเงินให้ทิลล์ และทิลล์ ขายมูลให้กับพ่อค้าชาวฮิวโดยอ้างว่าเป็นผลไม้พยากกรรมกรรมมาของพระเมสซิอาห์ซึ่งพวกเขาอ คอย

ข อนุภาคเรื่องเพศ สามารถพบได้ในนิทานจากทุกประเทศในโลก สถิติ ทอมป์สันได้ให้ ขอบเขตเรื่องเพศค่อนข้างกว้าง ได้แก่ เรื่องราวความรัก การเกี่ยวพาราสิ การแต่งงาน ชีวิตแต่งงาน ความสัมพันธ์เชิงคู่สาว (T0-T699. Sex)³⁷

ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลไม่มีอนุภาคเรื่องเพศ ทว่าในเรื่องศรีธนูชัยมีอนุภาคเรื่องนี้ ไม่ว่าจะในตอนที่ศรีธนูชัยสอนอักษรลึบดนทางเพศ (...ไม่จำอักษรฯ ตัวกลมมะยอ ตัวนั้น กกทอ กบมะจอต่อมฯ อักษรกลอนเล็ก...)³⁸ หรือตอนที่หลวงนายไล่ตีศรีธนูชัย เขาจึงแก้ไข สถานการณ์ด้วยการ (...ทะนนไชยได้คิด บิดลูกธัณทะ...)³⁹ หลวงนายจึงเลิกไล่ตีศรีธนูชัย และในเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนูชัยจับผู้ใหญ่มาปลอมตัวเป็นทารก ได้พาดพิงเรื่องเพศ (... ทะนนไชยได้การ...ใหญ่โตชิงซัง ขนที่ลับบัง ถอนทั้งหมดเตียน สานแปลให้นอน...)⁴⁰ อนุภาค เรื่องเพศเป็นเหตุการณ์ที่มักจะพบในวรรณกรรมชาวบ้านหรือวรรณกรรมพื้นบ้านไทย ซึ่งเป็นเรื่อง รวของคนระดับชาวบ้านจริง ๆ มักจะต้องมีการกล่าวถึงเรื่องเพศ โดยลักษณะเช่นนี้ยังปรากฏใน เพลงพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น หมอลำ ลำตัด เพลงอ้อย อีแซว เป็นต้น นอกจากนั้น ในศิลปะแขนง

³⁷ Stith Thompson, "T. Sex," *Motif-Index of Folk-Literature* 5: 332-416.

³⁸ กรมศิลปากร, *ศรีทะนนไชยสำนวนกาพย์และอิเหนาพรัดน์*, หน้า 11.

³⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 23.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 82.

อื่น ๆ อันได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่าง ๆ เช่น ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดคงคาราม⁴¹ ก็มีการแสดงภาพที่เกี่ยวกับอนุภาคนี้

อนุภาคเรื่องราวใช้ภาษาอย่างตรงตามรูปคำ อนุภาคเรื่องราวใช้อุบาย เรื่องการกระทำเรื่องเหลือเชื่อ และอนุภาคเกี่ยวกับสิ่งลึกลับและเรื่องเพศลึกลับแต่เป็นอนุภาคที่สามารถพบได้ในนิทานเกือบทั่วทุกมุมโลก นอกเหนือจากพบได้ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกลกับศรีธนญชัยที่เป็นเช่นนี้แสดงว่ามนุษย์โดยธรรมชาติสามารถคิดเหมือนกันได้และความเหมือนกันนี้เป็นจุดรวมของมนุษย์ที่กล่าวได้ว่ามีความเป็นสากล มนุษย์ที่อยู่บนพื้นฐานและอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน แม้ว่าจะต่างเวลากันก็สามารถคิดเหมือนกันได้โดยแสดงออกในรูปของนิทานพื้นบ้านซึ่งมีความเป็นสากลโดยไม่ต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้นิทานมุขตลกซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของนิทานพื้นบ้านจึงมีความเหมือนกันโดยไม่จำเป็นต้องได้รับอิทธิพลต่อกัน

ในฐานะที่นิทานเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกลกับศรีธนญชัยเป็นนิทานมุขตลกย่อมจะส่งผลให้มีองค์ประกอบของนิทานคล้ายคลึงกัน ทั้งสองเรื่องยังมี กลวิธีนำเสนอมุขตลกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันดังที่จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴¹ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, "อารมณืขันในเรื่องศรีธนญชัย": 32.